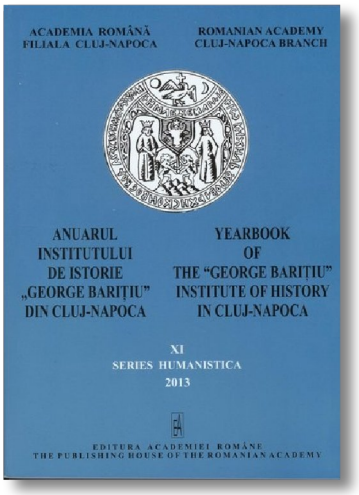

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Socialismul marxist versus cooperația modernă în concepția profesorului Nicolae Ghiulea

Stanca Alexandra Pop

How to cite this article:
Pop, Stanca Alexandra (2013) *Socialismul marxist versus cooperația modernă în concepția profesorului Nicolae Ghiulea*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 11, pp. 363–370.
DOI: 10.5281/zenodo.22966329

© 2013: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

SOCIALISMUL MARXIST *VERSUS* COOPERAȚIA MODERNĂ ÎN CONCEPȚIA PROFESORULUI NICOLAE GHIULEA[*]

Stanca Alexandra Pop

Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Gestiunea Afacerilor

Abstract. *The study is based on a conference held by Professor Nicolae Ghiulea in 1946. In this context, Ghiulea makes a parallel between the two doctrines, the scientific socialism and the modern cooperative, leaving utopian conceptions, sentimentality and related ideologies aside. He strictly refers to scientific socialism, as built by Marx and Engels, and modern cooperative, with its principles established by the equitable Rochdale pioneers. Although seen at first as two completely different notions, the professor reveals many similarities and connections between the two systems, while also pointing out the differences that singularize them.*

Key words: *cooperatism, socialism, profit, property, democracy, working class, agent.*

Economist şi sociolog cu funcţii administrativ-sociale de seamă, Nicolae Ghiulea[1] a fost unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai doctrinei cooperatiste din perioada interbelică. Se numără printre iniţiatorii economiei sociale de piaţă din România, remarcându-se de asemenea printr-o însemnată carieră universitară şi publicistică în domeniile teoriei statisticii, economiei sociale, cooperaţiei şi sociologiei.

Problematicile social-economice, în general, şi situaţia vremurilor, în particular, au fost principala preocupare a profesorului Ghiulea. Din bogata sa activitate ştiinţifică face parte şi conferinţa cu titlul *Socialismul marxist şi cooperaţia modernă*, rostită la Fundaţia „Regele Carol I", în ziua de 6 aprilie 1946, în cadrul ciclului „Socialismul şi Cultura", organizat de Gruparea Socialistă de

[*] Această lucrare a fost posibilă cu sprijinul financiar oferit prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, cofinanţat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/107/1.5/S/76841, cu titlul „Studii doctorale moderne: internaţionalizare şi interdisciplinaritate".

[1] S-a născut la Iaşi (la 11 septembrie 1884) şi a avut formaţia iniţială de matematician. A fost profesor de politică socială la Facultatea de Drept a Universităţii din Cluj (1919–1942) şi a efectuat studii sociologice la Paris, Göttingen şi Iaşi.

Artă şi Cultură. În prezentul studiu expunem pe scurt, aşa cum rezultă din prelegerea amintită, concepţia sa cu privire la gradul se asemănare dintre cele două sisteme aparent divergente.

Paralela pe care Nicolae Ghiulea o realizează între cele două doctrine este dezbrăcată de orice viziuni utopice, sentimentalism şi ideologii. Autorul se referă strict la socialismul ştiinţific construit de Marx şi Engels şi la cooperaţia modernă cu principiile sale fixate de către cinstiţii pionieri de la Rochdale.

Născute odată cu omul, din nevoia acestuia de trăi, a munci şi a lupta în comun, ideile socialismului şi ale cooperaţiei au luat de-a lungul timpului căi diferite. Referindu-se la începuturile celor două curente, Nicolae Ghiulea arată că la popoarele sărace – popoare agricole ce deţineau pământul în comun şi munceau colectiv – predomina cooperaţia, socialismul cunoscând o epocă glorioasă în vremea lui Platon (≈400–300 î.H.), în Grecia. Creştinismul şi suferinţele crescânde ale muncitorilor au readus mai târziu în atenţia tuturor cele două idei, transformate în adevărate idealuri sociale ale umanităţii.

Ghiulea găseşte că atât socialismul, cât şi cooperaţia au precursori comuni. El se referă aici la utopiştii, misticii şi reformiştii din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea, şi mai apoi la „saint-simoniştii, asociaţioniştii, proudhoniştii, chartiştii englezi, revoluţionarii, care sunt revendicaţi ca precursori atât de socialism cât şi de cooperatism”[2].

Analiza în paralel a socialismului şi a cooperaţiei îi ridică autorului întrebarea dacă se poate realiza într-adevăr o comparaţie între cele două noţiuni. În ansamblul lor, noţiunile sunt complet diferite: socialismul este o doctrină social-politică, iar cooperatismul este o doctrină social-economică; singurul lor element comun este caracterul social. Chiar dacă cele două concepţii tind să se întrepătrundă, eficacitatea preocupărilor economice ale socialismului este contestată de cooperatori, iar înclinaţiile politice ale cooperaţiei sunt desconsiderate de marxişti. Charles Gide, un reprezentat al cooperaţiei, consideră marxismul ca fiind sfârşitul economiei clasice capitaliste, iar socialistul Karl Marx priveşte cu neîncredere realizarea de către cooperatişti a unei reforme sociale fără înlocuirea regimului burghez-capitalist.

Nicolae Ghiulea semnalează identitatea scopului şi idealului social al celor două doctrine. Potrivit lui, ambele urmăresc înlocuirea capitalismului cu o nouă ordine socială. Socialismul luptă pentru introducerea republicii socialiste, iar cooperatismul doreşte, fireşte, instituirea republicii cooperatiste.

Autorul porneşte de la deosebirile esenţiale existente între socialism şi cooperatism, pe care le enumeră, iar apoi le analizează pe rând. „Astfel: socialismul este revoluţionar, cooperatismul evolutiv; socialismul transformă societatea prin lege, cooperatismul prin substituire; socialismul e destructiv, cooperatismul, constructiv.”[3]

[2] N. Ghiulea, *Socialismul marxist şi cooperaţia modernă*, Bucureşti, Edit. Partidului Social-Democrat, 1946, p. 3–4.

[3] *Ibidem*, p. 5.

Nicolae Ghiulea afirmă că şi cooperatismul este revoluţionar, în aceeaşi măsură ca socialismul. El are ca scop înlăturarea regimului capitalist, chiar dacă nu printr-o reglementare legală, ci prin cucerirea treptată a tuturor întreprinderilor economice şi instituirea republicii cooperatiste pe fond democratic. Cooperaţia se dezvoltă în cadrul societăţii capitaliste, intrând în liberă concurenţă cu regimul existent şi urmărind înlocuirea lui treptată. De aici caracterul revoluţionar al cooperaţiei.

Idealul socialismului, pe de altă parte, este cât se poate de asemănător. „Socialismul, consideră Ghiulea, urmăreşte acelaşi scop: desfiinţarea regimului economic capitalist, şi are acelaşi ideal: crearea unei noui societăţi.”[4] Deosebirea rămâne aşadar numai în mijloacele de luptă utilizate. Socialismul doreşte introducerea economiei socialiste prin cucerirea puterii politice şi transformarea societăţii prin lege, exproprierea mijloacelor de producţie şi folosirea lor în colectivitate.

Ambele doctrine întâmpină însă rezistenţă din partea regimului capitalist. Mişcarea cooperatistă este deviată şi acaparată de capitalismul ce se dezvoltă într-un ritm accelerat, iar socialismul întâlneşte rezistenţa puternică din partea statului burghez-capitalist, care nu doreşte să-şi piardă privilegiile de natură economică, socială şi politică. Totuşi, el luptă pentru acapararea definitivă a puterii politice şi exproprierea totală a mijloacelor de producţie prin acţiuni directe, precum crearea de curente de opinie, colectivizări parţiale de întreprinderi, politici sociale, culturalizarea maselor ş.a.

Autorul nu este de acord cu afirmaţia conform căreia cooperatismul este constructiv, iar socialismul distructiv, deoarece ambele doctrine trebuie să dărâme instituţiile capitaliste şi să construiască altele în procesul de realizare a idealului lor moral, social şi economic.

Socialismul se bazează pe lupta de clasă, deoarece conflictul social-economic aflat în atenţia socialiştilor este cel dintre capital şi muncă, dintre patroni şi muncitori, pe când cooperatismul doreşte solidaritatea de clasă, urmărind rezolvarea conflictului dintre comercianţi şi consumatori. Nicolae Ghiulea arată că la baza cooperaţiei stă tot lupta de clasă, pentru că tocmai exploatarea muncitorului de către patron este cea care l-a determinat să se alăture unei cooperative. Salariul insuficient primit l-a împins să se asocieze, înlăturând astfel intermediarii şi câştigurile acestora. Mai mult, conflictul nu poate fi între muncitori şi comercianţi, pentru că ei fac parte din aceeaşi clasă, a proletariatului. Lupta se desfăşoară între muncitori şi patroni, oamenii muncii folosind cooperativele ca arme de emancipare în lupta contra exploatării. Iată cum nici pe acest teren nu există deosebire între cooperaţie şi socialism.

Socialismul vizează desfiinţarea profitului rezultat din plusvaloarea (n.n.) pe care patronul şi-o însuşeşte integral, în timp ce cooperaţia militează şi pentru

[4] *Ibidem*, p. 5–6.

suprimarea profitului, care pentru aceasta înseamnă preţul majorat al mărfii, mai exact beneficiul intermediarului. Dacă privim atent asupra cooperaţiei de producţie însă, scopul creării acesteia a fost tocmai înlăturarea patronului şi a profitului său. Se poate afirma, în consecinţă, că membrii cooperatori „îşi rezervă întreaga valoare a produsului, deci şi plusvaluta, pe care o apără, în luptă, socialismul”[5]. Cooperaţia, în toate felurile sale, apără munca şi produsul muncii şi se declară împotriva acelora care îi exploatează pe muncitori, îmbogăţindu-se pe spatele lor. Înlăturând profitul şi exploatarea muncii, cooperaţia se apropie din nou de idealurile socialiste.

Socialismul doreşte desfiinţarea proprietăţii individuale, pe care cooperaţia, din contră, o întăreşte. Ghiulea aduce contraargumente acestei afirmaţii: socialismul desfiinţează doar proprietatea de producţie, mai exact proprietatea de exploatare, cu respectarea proprietăţii de muncă (mica proprietate agricolă, atelierele de meseriaşi sau prăvăliile micilor comercianţi), respectă proprietatea asupra obiectelor de folosinţă şi a capitalului pe care muncitorii îl obţin din propriile economii; socialismul „respectă proprietatea imobilului de locuinţă proprie, obiectele de uz personal, material sau moral, şi banii câştigaţi din muncă proprie”[6].

Cooperaţia sprijină proprietatea de muncă a ţărănimii şi a micii burghezii. În cooperaţie, capitalul nu constituie proprietate de exploatare; el este un factor de producţie, format din totalitatea capitalurilor individuale, şi are tendinţa de a deveni colectiv şi a înlocui capitalurile individuale. În cooperativele de producţie, încă de la înfiinţare, proprietatea de producţie este colectivă. Prin urmare, atât socialismul cât şi cooperaţia respectă capitalurile individuale, dar urmăresc colectivizarea proprietăţii.

Socialismul nu recunoaşte rolul cooperaţiei în transformarea societăţii. Deoarece cooperatismul nu acţionează pe plan politic, ci doar economic, şi pentru că se dezvoltă în cadrul capitalismului, ar fi sortit pieirii odată cu regimul capitalist. Ghiulea combate însă acest argument. Născută ca protest contra regimului capitalist-burghez şi pentru apărarea claselor muncitoare exploatate, cooperaţia este o mişcare de transformare socială, pentru că scopul ei suprem este înlocuirea organizării social-economice existente cu republica cooperatistă. Mişcarea cooperatistă nu are într-adevăr puterea de a răsturna regimul, necesitând sprijinul politic al partidului socialist, reprezentantul claselor muncitoare şi, de altfel, susţinătorul cooperaţiei. Alianţa cooperatismului cu socialismul poate într-adevăr înlocui cu succes capitalismul, instituind un nou regim pe baze socialiste, în care cooperaţia să fie un aspect al laturii sale economice sau cel puţin un mod de organizare a economiei naţionale.

Considerând aceste deosebiri dintre socialism şi cooperaţie ca fiind lipsite de consistenţă, Nicolae Ghiulea acordă o atenţie sporită similitudinilor dintre cele

[5] *Ibidem*, p. 9.
[6] *Ibidem*, p. 10.

doctrine. În primul rând, el consideră că cele două trebuie să acţioneze simultan şi în colaborare pentru a reuşi înlocuirea regimului capitalist. Socialismul trebuie să cucerească puterea politică, să ajungă în fruntea statului şi să îmbunătăţească situaţia proletariatului. Cooperaţia vine să materializeze revoluţia socialistă, prin organizarea economiei în sectoarele fundamentale, pe baze colective, juste şi echitabile. „Prin cooperaţie socialismul pregăteşte şi realizează democraţia economică”[7], afirmă Ghiulea.

Dorinţa de înlocuire a regimului burghez-capitalist a dus la naşterea atât a socialismului, cât şi a cooperaţiei. Împrejurările social-economice din Anglia primei jumătăţi a secolului al XIX-lea i-au determinat pe Karl Marx să pună bazele socialismului ştiinţific (ale cărui principii sunt enunţate în 1847 în *Manifestul comunist*), iar pe cinstiţii pionieri de la Rochdale să fondeze cooperatismul modern (ale cărui principii sunt enunţate în 1844, în *Manifestul pionierilor din Rochdale*).

Marx a abordat situaţia existentă în teorie şi din punct de vedere social-politic, iar pionierii în practică, sub aspect social-economic. Ambele părţi au realizat că muncitorii nu vor avea niciodată înţelegere din partea patronilor sau sprijin din partea statului pentru ameliorarea situaţiei lor, motiv pentru care ei trebuie să ia calea ajutorului propriu, a unirii forţelor şi a acţiunii hotărâte. „Singura soluţie a problemei sociale, spune Ghiulea, este răsturnarea regimului capitalist, prin cucerirea puterii politice şi socializarea economiei naţionale.”[8] Calea politică propusă de Marx, chiar dacă necesita timp, urma să-şi atingă scopul în mod cert şi complet.

Pionierii, pe de altă parte, aflându-se ei înşuşi în situaţia de a fi exploataţi de patroni, ruinaţi din punct de vedere material şi moral, au ales calea economică practică, cu rezultate mai reduse, dar realizabile într-un timp scurt.

Criticând exploatarea muncii, concurenţa şi nedreptatea repartiţiei bunurilor din capitalism, socialismul şi cooperaţia, în egală măsură, au luat naştere, afirmă Ghiulea, „pentru înlăturarea intermediarului exploatator în toate sectoarele vieţii economice, socializarea factorilor de producţie şi crearea proprietăţii colective, desfiinţarea întreprinderii capitaliste aşezată pe bază de exploatare a muncii şi pe acapararea plusvalutei, socializarea producţiei şi distribuţiei, socializarea repartiţiei bunurilor, organizarea vieţii economice în folosul masselor, ridicarea economică, socială, culturală, morală a muncitorimii”[9]. Se poate observa uşor aici identitatea scopurilor celor două sisteme.

Ambele doctrine sunt doctrine populare, ce apără interesele muncitorilor şi sunt întemeiate pe democraţie. Doctrina social-politică a socialismului stă la baza partidului socialist, care reprezintă în stat pe clasa muncitoare. În esenţă, această doctrină este democratică, pentru că urmăreşte deţinerea puterii statului de către proletariat şi astfel conducerea naţiunii prin popor şi pentru popor. În drumul său

[7] *Ibidem*, p. 13.
[8] *Ibidem*, p. 14.
[9] *Ibidem*, p. 14–15.

spre reuşită, socialismul vizează şi obţinerea democraţiei sociale (prin desfiinţarea claselor sociale) şi a democraţiei economice (prin colectivizarea întreprinderilor). Ca doctrină social-economică, cooperaţia urmăreşte transformarea societăţii într-o democraţie economică, prin trecerea puterii economice în mâinile poporului, în întreprinderi constituite pe baze democratice, numite cooperative.

O altă asemănarea se referă la faptul că amândouă doctrinele au fost concepute şi dezvoltate de către clasa muncitoare, pentru apărarea propriilor interese. Apoi, consideră Nicolae Ghiulea, atât socialismul, cât şi cooperaţia „sunt întemeiate pe aceeaşi concepţie socială şi economică, ele impun întâietatea economiei faţă de celelalte activităţi omeneşti, ele impun primatul muncii în faţa capitalului şi tind la organizarea unei economii colective”[10].

Societatea pe care socialismul şi cooperaţia urmăresc s-o întemeieze va fi organizată democratic din punct de vedere economic. „Dacă socialismul aşază întreaga construcţie a societăţii pe o bază economică logică şi dreaptă, cooperaţia este chiar construcţia acelei baze”[11], este de părere autorul.

Cele două doctrine întrunesc şi acelaşi scop moral, şi anume eliberarea omului de exploatarea la care este supus, dezvoltarea sa spirituală şi morală. Cooperaţia mai urmăreşte, pe lângă scopul economic al ridicării bunăstării tuturor, formarea omului socialist, drept şi iubitor de aproape, fiind, afirmă Ghiulea, cea mai preţioasă sursă de oameni pentru mişcarea socialistă. Aşadar, „prin socialism cooperaţia se desvoltă, prin cooperatism socialismul se întăreşte”[12], iar prin conlucrarea celor două capitalismul poate fi înlăturat.

Deşi cele două mişcări se aseamănă mult, de-a lungul timpului între ele au existat conflicte. Cooperaţia era acuzată de către socialişti că ar fi de esenţă burgheză şi ar transmite spiritul capitalist clasei muncitoare. „Însă, spune Nicolae Ghiulea, importanţa şi valoarea cooperaţiei a fost întrevăzută de Karl Marx, cu intuiţia sa genială, încă de la începuturile mişcării cooperative.”[13] În cadrul primului Congres internaţional al muncitorilor din 1866 de la Geneva, în adresa inaugurală, Marx şi-a exprimat aprecierea pentru mişcarea cooperatistă ca fiind o valoroasă experienţă social-economică şi a subliniat că în acest fel întreprinderile pot fi conduse prin propriii muncitori, care se pot emancipa prin ei înşişi, prin acţiunile lor politice şi economice. Cu toate acestea, realismul lui Marx îl face să fixeze locul cooperaţiei în sânul mişcării muncitoreşti. Aşadar, Ghiulea afirmă că „pentru Karl Marx ideea cooperativă atât de fructuoasă nu poate reuşi deplin decât dacă este raportată pe plan naţional, adică dacă se face cooperatizarea întregei economii naţionale şi dacă puterea politică este cucerită, mai întâi de clasa muncitoare”[14], pentru că altfel capitalismul burghez va înăbuşi toată mişcarea cooperativă.

[10] *Ibidem*, p. 16.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*, p. 17.
[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*, p. 19.

Marx nu vede cooperaţia ca unicul mijloc de luptă în emanciparea clasei muncitoare, ci doar ca pe unul dintre ele, care necesită mereu să fie adaptat nevoilor proletariatului. În plus, el susţine dezvoltarea mişcării cooperatiste în deplină libertate, fără implicarea statului, doar prin eforturile proprii ale muncitorilor. Socialiştii se declară prin urmare pentru libertatea cooperaţiei, luptând pentru ea în cadrul statului capitalist.

Ideea autonomiei cooperaţiei şi a neutralităţii ei politice a fost aproape în unanimitate acceptată de diferitele partide socialiste naţionale şi recunoscută în congresele socialiste internaţionale, cu excepţia ţărilor în care cooperaţia era deja cuprinsă în mişcarea socialistă (Anglia şi Belgia). În cadrul congresului socialist internaţional de la Copenhaga din August 1910, Lenin, extremist de stânga, s-a declarat în favoarea mişcării cooperatiste, dar cu câteva condiţii: impunerea concepţiei socialiste şi a exproprierii prealabile, înscrierea membrilor cooperatori în partidul socialist şi subvenţionarea de către cooperative a mişcării politice socialiste prin presă, greve sau campanii electorale. Prin acestea, Lenin cerea de fapt aderarea cooperaţiei la mişcarea socialistă, însă rezoluţia congresului a fost mai puţin categorică, lăsând mână liberă cooperativelor să-şi ia deciziile. Realizatorul revoluţiei ruse din 1917 a păstrat cooperaţia, pe care o considera singurul organism bun din regimul capitalist, dar şi-a urmat planul – exproprierea generală şi instaurarea dictaturii proletariatului. În 1923, el definea socialismul ca „un regim de cooperatori de cultură înaltă, atunci când mijloacele de producţie au devenit proprietatea comună şi proletariatul a triumfat împotriva burgheziei”[15]. Lenin a admis cooperaţia ca soluţie a chestiunii sociale, însă nu îi recunoştea independenţa faţă de mişcarea socialistă. În 1919, în Rusia, mişcarea cooperatistă a fost naţionalizată, iar în anul 1923 şi-a recăpătat libertatea. Cooperaţia în această ţară a fost de mare folos în faza socialistă a regimului sovietic, socializând majoritatea sectoarelor economiei.

Nicolae Ghiulea observă că peste tot în lume organizarea cooperaţiei a depins de situaţia organizării muncitorilor, ea „a reuşit mai bine şi legăturile dintre ea şi socialism au reieşit mai clare în ţările în care mişcarea muncitorească era mai vie şi socialismul mai bine închegat”[16]. Avem aici exemplul Angliei şi Belgiei, ţările cu cele mai puternice mişcări cooperatiste, unde existau legături strânse între cooperatism şi socialism. La fel a fost şi în România, unde socialiştii s-au aliat cu adepţii cooperaţiei în lupta pentru autonomia mişcării, chiar dacă s-au confruntat mereu cu opoziţia şi tendinţa de acaparare manifestată de statul burghez-capitalist.

Autorul afirmă că, deşi cooperaţia nu înseamnă socialism, ea poate fi considerată ca o valoroasă formă de socializare. Ea transformă întreprinderile de tip capitalist, în care capitalul conduce şi muncitorul este exploatat, în întreprinderi în care munca este cea care conduce şi capitalul este salariat. Dacă la începutul

[15] *Ibidem*, p. 23.
[16] *Ibidem*, p. 25.

secolului al XIX-lea, în era manufacturii, cooperația de producție era capabilă şi suficientă pentru a socializa întreprinderile economice, secolul al XX-lea şi dezvoltarea marii industrii i-au redus eficacitatea, din cauza imposibilității conducerii marilor întreprinderi după principiile cooperatiste. „Cooperația de producție poate fi folosită însă întotdeauna acolo unde nu se cere o pregătire tehnică deosebită, unde bunul simț, judecata sănătoasă şi experiența practică sunt suficiente”[17], consideră autorul. Din analiza istoriei cooperației de producție, Ghiulea deduce că aceasta „este o soluție socialistă în anumite ramuri de producție, la un anumit grad de dezvoltare a întreprinderii şi păstrându-se strict credința în principiile cooperației”[18].

În final, Ghiulea consideră cooperația capabilă să constituie forma cooperativei integrale, în care cooperativele de consum să realizeze şi producția şi transportul celor necesare, iar toate activitățile să fie întemeiate pe principiile cele mai pure ale cooperației. Astfel s-ar crea premisele întemeierii întreprinderii socialiste şi, mai important, s-ar realiza ridicarea socială, culturală şi morală a clasei muncitoare.

[17] *Ibidem*, p. 27.
[18] *Ibidem*, p. 28.